

ARANYOS Sándor

Életmódváltás a pávai építészet és lakáskultúra tükrében a 20. század második felében¹

Pávai kutatásaim során nemcsak a helyi építészet, lakáskultúra korábbi, illetve jelenlegi állapotára, hanem a településen lejátszódó gazdasági, társadalmi, kulturális folyamatokra, az itt élők életstratégiáinak változására is figyeltem. Voltaképp arra kerestem a választ, hogy a hagyományos földműves közösségek hogyan válaszoltak a nagyobb történelmi, gazdasági és társadalmi kihívásokra, hogyan változtatták meg korábbi életmódjukat létfenntartásuk érdekében, s hogyan számolták fel a szocializációjuk során elsajátított életvezetési stratégiáikat, vagy miként őrizték meg azokat a 20. század második felében is.

Az otthon jelentéstartománya egyszerre hordoz magán fizikai és társadalmi jegyeket. Hiszen a hajlék mint az időjárás viszontagságai ellen megóvó építmény, valamint annak berendezései, a lakóterek használata révén lehetőséget teremt az egyéni aspirációk megjelenítésére is. De míg a 20. század első feléig a közösségi érdekek, a hagyományozódásban rögzült társadalmi és gazdasági megnyilvánulási formák ezeket részint vagy egészében elnyomták, addig a század második felében a tradicionális kötöttségek fokozatosan felbomlottak vagy fellazultak.

Nem tekinthetők éles határvonalként az 1950-es évek, de a szocialista rendszer ökonómiai és szociális intézkedései gyökeresen átalakították a korábbi életvitelt. Ugyanis a termelés kereteit irányító tervutasításos rendszer hatására elindult az egyének és csoportok közötti nagyfokú specializáció, a közösség teljes ellenőrzését, kezelhetőségét egy újfajta intézményi rendszer kiépítésével érhatték el (Gagyai 2006). A gyárakban, üzemekben, a kollektív gazdaságokban dolgozók időstruktúrája,

¹ Tanulmányom a 2011. augusztus 26-án, a VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszusra *A pávai lakáskultúra és építészet változása a 20. század második felében* címen elhangzott előadásom néhány ponton kibővített változata.

jövedelemszerkezete gyökeresen átalakult az állandó munkaidővel és bérezéssel. A központilag irányított fejlesztések számos társadalmi csoport számára hozták el a változás lehetőségét. Életvitelük megváltozott, mely által a lakott környezet átfömálódása is végbement, ugyanis a „a lakáskultúra az életmód reprezentációja, a lakberendezési elemek, a tárgye gyüttések, a közöttük élő emberek életvezetési szokásairól vallanak” (S. Nagy 1987: 11). A lakóházak térhasználata, a család növekedésével járó belsőépítészeti vagy az alapszerkezetet érintő átalakítások, az egyes helyiségek berendezése tükrözi a háztartásban élők életvitelét. A szubjektív életpálya lehetőségével a lakások belső térszerkezete is átalakult, specializálódott, s az infrastruktúra fejlődésével növekedett a benne élők komfortérzete.

Kényszerpálya és stratégiaváltás

A második világháború lezárását követően elkezdődött a Román Munkáspárt központi és helyi vezetésének kiépítése, mely csakhamar a székelyföldi gazdasági, társadalmi, egyházi és kulturális élet gyökeres átalakítását kezdeményezte. A háborút követő években „kiemelték” a falvak világából az osztályellenségeknek kikiáltott nemesi családok tagjait, megfosztották őket kastélyaiktól, udvarházaiktól, birtokaiktól. Az 1948-tól kezdődő deportálások során összegyűjtötték és kényszerlakhelyekre internálták őket, csakúgy mint a székelyföldi falvak mintaadó, gazdagabb rétegét is. Ezeket a kulákoknak nevezett, megbélyegzett famíliákat szintén megfosztották minden tulajdonuktól, kitelepítették vagy ellehetetlenítették mindennapjaikat.

A mezőgazdaság szocialista átalakítása, a térségben lévő falvak közép- és kiscgazdáinak birtokában lévő termelési eszközök kisajátítása 1949-ben kezdődött és 1962-ben fejeződött be. A központi hatalom a kollektív vagy állami gazdaságokba kényszerített földműveseket voltaképp mezőgazdasági bérmunkásokká degradálta. Pár év elteltével azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a kényszerrel megszervezett kolhozok nem tudnak biztos és kiszámítható megélhetést, jövőt biztosítani. Ez a helyzet csakhamar azt eredményezte, hogy elsősorban a fiatal nemzedékek tagjai különböző ipari centrumokba távoztak, míg a középnemzedék pedig ingázó életformára rendezkedett be.

A bukaresti hatalom 1965 után fogott hozzá a térség gazdasági, társadalmi és etnikai szerkezetének gyökeresebb átalakításához. A Ceaușescu által irányított pártvezetés Háromszék kisvárosaiba is olyan ipari létesítményeket tervezett, amelyek nemcsak a helyi magyar, hanem a távolabbi román ajkú munkaerőt is be tudta fogadni. Így alakult Kézdivásárhelyen készruha-, csavar-, szigetelőgyár, míg Kovásznán bútor-, préseltlemez- és konzervüzem. Ugyanakkor a bukaresti vezetés már az 1970-es évek elejétől célként tűzte ki, hogy Kovásznán nagyobb léptékű fürdőturizmust létesít. Az így megalapított gazdasági és turisztikai egységek kezdetben kiválóan fizetett munkahelyeket kínáltak a környék falvainak lakossága számára. Majd az 1989-es romániai rendszerváltozást kísérő változások közepette a legnagyobb ipari vállalatok fokozatosan tönkrementek, a korábban oly sikeres, tömeges fürdőturizmus pedig összeomlott.

Az 1950-es évektől életvitelváltásra kényszerített családoknak, az 1990-es években új stratégiákat kellett kialakítaniuk. A rendszerváltozást követő években visszakapott szántóföldek, kaszálók, legelők kiváló alapot szolgáltak mindehhez.² Kezdetben még működött az az erkölcsi kényszer, hogy az őseik által megszerzett földjeiket tisztességesen meg kell művelniük. Csakhogy közben a falvakon maradt családok tagjai megöregedtek, eszközkészletük, technológiai ismeretük elavult. Az 1990-es évek közepére nyilvánvalóvá vált, hogy a második világháborút és az 1962-es kollektivizálást megelőző módszerekkel, gazdaságukat már nem lehet hatékonyan, eredményesen működtetni. Alkalmazkodniuk kell az új megváltozott körülményekhez (vö: Gagyi 2005, Gagyi 2006, Pozsony 2010, Bartos 1996).

Páván az elsősorban állattartásra épülő családi kisvállalkozások kialakulása, a magyarországi és nyugat-európai (Hollandia) testvérvárosi, -gyülekezeti kapcsolatok újraéledésében rejlő erőforrások kiaknázása, egészen új életstratégiákat alapozott meg, melyek a lakások eszközkészletében határozottan kirajzolhatóak. Hangsúlyoznom kell, ezek viszont nem minden esetben a fejlődés jegeit hordozták magukon, hiszen több háztartás is visszatért a háborút megelőző életvitelhez.

² „18/1991-es földtörvény alapján az egykori tulajdonosok vagy örököseik maximum 10 ha szántóföldet és kaszálót igényelhetnek vissza.” (Sepsiszéki Nagy 1998: 19.)

Építészeti sajátosságok és a lakások eszközkészlete a 20. század második felében

Tanulmányomban Páva lakáskultúrájának és építészetének a 20. század második felére jellemző sajátosságait szeretném felvázolni. Céлом, egy általános kultúrtörténeti, kronológiai áttekintésben szemléltetni az időintervallum háztípusait, az alaprajzi változatokat, a lakáskultúra tekintetében pedig az életterek átstrukturálódására valamint az eszközkészlet módosulására térek ki. A már említett kérdéskör, a háztartások gazdasági irányváltásain, életmodelleken keresztül történő pontos, részletes kifejtése vizsgálódásaim következő állomását képezik. De az eddigi, elsősorban empirikus megfigyeléseimre alapozott következtetéseimben, már körvonalazódott előttem néhány életmodell, melyeknek bemutatására ebben az írásomban is kitérek.

1941-ben a lakosság több mint 80%-a törpe- és kisbirtokos, tevékenységszerkezetüket az állattartásra és erdőgazdálkodásra épülő önellátás határozta meg (Bartha é. n.). Páva 1962-ben elvesztette önállóságát, és közigazgatásilag összevonták Zabolával (Sepsiszéki Nagy 1998: 236). A pávai lakosság identitásában a mai napig megkülönbözteti magát a zabolaiaktól. Zabolán a 19. század végétől elkezdődő, a helybeli primor földesurak által kezdeményezett polgárosodási folyamat Páván csak kis mértékben éreztette hatását. Ugyan a községhez tartozó erdőben létrehozott fűrészüzemekben, a lakosság föld nélküli valamint törpebirtokos rétege munkát vállalt. Ez anyagi stabilitásukat növelte, de az új életmodell a háztartások struktúrájában abszolút nem eredményezett átformálódást, az eszközkészletben pedig az olcsóbb, gyári garnitúrabútorok megjelenését hozta.

Az épületek anyagában domináns változás összességében nem mutatható ki. A fa a korszak egészének meghatározó építőanyaga. Az 1970-es évektől, az állami építkezésekre lefoglalt cement a vidéki lakosság számára is elérhetővé vált, így egyre nagyobb számban jelentek meg a vegyes falazatú épületek, de csak az 1980-as évek végétől. A lakóházak alapja kőből készült, majd szintén az 1980-as évektől válik gyakoribbá a beton. A tetőfedési módok közül, az 1900-as évektől megjelenő cserép kezdetben csak a szakrális és közösségi épületeken található meg. Viszont 1941-re az épületek 2/3-a már cseréppel fedett (Bartha é. n.). A közkedvelt lugosi cserép elterjedése és használata jelenik meg a pávai családok elbeszélésében.

Alaprajzi szempontból a lakóházak táji különbséget nem mutattak, a közép- és sarokeresztes házak domináltak. Majd az 19. század végétől elinduló polgárosodás következtében, az 1910–1920-as évek után egyre nagyobb számban jelennek meg a háromszortatú, tornácos épületek. Külső megjelenésre ez a forma határozza meg jelenleg a település képét, hiszen az ereszes épületek átalakítása a tárgyalt időszakban ebbe az irányba mutatott. Kisebbségi számban képviseltetik magukat az „L” alaprajzú épületek a kollektivizálásokat megelőző középbirtokos rétegnél. Ezek esetében a besztási rajz a mai napig megmaradt, abban az esetben, ha az egyik gyermek a szülők háztartásában építette fel életpályáját, a házhoz folytatólagosan kerültek lakóterek. A hosszanti térbeosztású lakóházak esetében vagy abszolút nem tapasztalható belsőépítészeti átalakítás, vagy csak akkor jelenik meg a tornác körbefalazása, ha az csak az udvari homlokzaton volt jelen. Ezen épülettípusok esetében, egy további alapszerkezeti átépítés említhető a lakóépület nem hosszanti, hanem keresztirányú bővítésével, mely az esetben párhuzamot lehet vonni az archaikus oldalkamrás épületekkel.

A típusházak térhódítása az 1960-as évek elejétől követhető nyomon, melyek csakhamar gyökeresebben átalakították a település építészeti képét. A Kézdivásárhelyen létrehozott építészeti szövetkezet több száz „kötelező” alaprajzi típust dolgozott ki és kínált a lakosság számára. A hatalom helyi emberei a ház építését állandó felügyelettel kísérték, és egy méteres eltérés esetén a lakóépületet le- vagy visszabontatták. Ekkor jelentek meg egyre nagyobb számban a kockaházak, illetve azoknak különböző változatai. A település főútvonalán, valamint az újonnan létrehozott utcákban az 1960-as évek elejétől már törvény írta elő az emeletes házak építését. Ez összekapcsolható a hatalom által meghirdetett modernizációs tendenciákkal. Az évtized végén a központilag megteremtett és társadalmilag élhető formák bizonyítéka lett a ház mint érték,³ és ennek több emeletes szerkezetének meghatározása. Egyfajta visszacsatolás a társa-

³ „Az értékek olyan pozitív tartalmú célok, viszonyok, eszmék, pozitív tartalommal felruházott tárgyak, összessége, amelyek nem különállóan, hanem egymással összefüggésben, rendszerként irányítják egy-egy embercsoport, társadalmi réteg döntéseit és tevékenységét.” Egyéni értékek: a családi háttér, a tudás, a társadalmi csoporthoz tartozás, a munkkerő-piaci pozíció és a lakóhely (Valuch 2005: 257).

dalom számára, miszerint vannak olyan stratégiák, családok, akik anyagi stabilizációja kézzel fogható.

A települések infrastrukturális ellátottságát illetően, az 1950-es években történnek az első lépések a villamosításra. 1958-ig 99 községben vezetik be Székelyföldön a villanyáramot (Gagyí 2005). „1959-ben a zabolai tanács községi villanyhálózatot létesített a a Mikes-kastély gépházába, a község által vásárolt villanymotorok működtetésével”. Zabola–Páva teljes villamosítása 1962-ben magasfeszültség bevezetésével valósult meg (Bartos 1996: 37). Páván az 1960-as évek közepétől növekszik meg ugrás-szerűen a felhasználók száma, azonban sem a vezetékes vízvezeték, sem a vezetékes gáz még nincs kiépítve. Általánosan elterjedt a palackos gáz, valamint a fűrott kutakból hidrofornal felhúzott víz, mellyel ellátják a fürdőszobákat és a konyhákat. Csak 1965 után jelent meg a pávai lakóházak alapszerkezetében a fürdőszoba.

A pávai háztartások eszközkészletében már a 19–20. század fordulóján gyökeres változás játszódott le. A fém lemezkályha megjelenése után a hagyományos fa és cserép tárgyak fokozatosan eltűnnek, s egyre nagyobb teret hódítanak a zománcozott fém- és vasedények, melyek napjainkig dominálnak. A természetes anyagokból készült eszközök azonban nem tűntek el, bizonyos munkafolyamatok esetében folyamatosság észlelhető. Elsősorban a szülők, nagyszülők által utódaikra hagyományozott tevékenységek (pl. kenyérsütés, illetve részben a tejfeldolgozás) során használt tárgyak esetében mutatható ki ez a tendencia.

Ugyanakkor több generáció bútordarabjainak ugyanazon lakásban vagy helyiségben való megjelenése is megfigyelhető. Napjainkban a szobák beosztásában rendszerint a centrális elrendezés dominál, mely tisztán csak a tisztaszobában valósul meg. Igen gyakori, hogy a mindennapi munkafolyamatok egy helyiségben történnek, sőt a család tagjai is ebben a lakótérben töltik az éjszakát.

Pávai életmodellek a térhasználat és a tárgykultúra tükrében

A lakások térhasználatának, tárgykultúrájának vizsgálata során, körvonalazódott néhány életmodell a pávai háztartásokban. A lakóterek felszereltsége, az épületek infrastrukturális ellátottsága, a háztartás eszközkészlete, a bútordarabok alapján eddig 3 életstratégiát véltem felfedezni.

1. Az első csoportba sorolom a „helyi vállalkozókat”. Ezt a kategóriát egy konkrét családon keresztül mutatom be. Az 1960-as években született szülők felmenőinek életstratégiáit mind anyai, mind apai ágon elsősorban a mezőgazdaság határozta meg, majd csak a kollektivizálás után tapasztalható gyökeresebb életmódváltás. Habár a férj ipari létesítményben vállalt munkát, délután és hétvégeken háztáji állattenyésztéssel egészítette ki a család jövedelmét. A háztartás vezetése elsősorban a feleség feladata volt, aki szakmával nem rendelkezik. A falu életében azonban komoly gazdasági és társadalmi tőkével rendelkeztek, amit a rendszerváltást követően gyermekeik taníttatására, 1992-től pedig gazdaságuk fejlesztésére fordítottak. A gyermekek megszületéséig (az első gyermek 1986-ban született) a háztartás eszközkészletének látványosabb átalakítása nem tapasztalható. Elsősorban a feleség hozományát képező és néhány öröklött bútordarab alkotják a lakóterek berendezését. Ebben az értelemben láthatjuk, hogy nem egy 21. századi értelemben vett vállalkozó életvitelle körvonalazódik előttünk. Saját erőforrásai kiaknázásával, részben a tradicionális, részben fejlettebb eszközök segítségével, kevés kockázatot vállalva termelő vagy szolgáltató tevékenységet végez egy bizonyos ellenérték fejében. Alapvető célja családja eltartása, valamint biztosabb jövő előkészítése és megteremtése gyermekei számára.

Eszközkészletükben és tevékenységszerkezetükben a folyamatos modernizáció mellett, a korábbi hagyományokhoz való ragaszkodás figyelhető meg. Utóbbi elsősorban a bizonyos munkafolyamatokhoz kapcsolódó tárgyak kontinuitásában rajzolódik ki: pl. kenyérsütés, tejfeldolgozás. Mivel az állattenyésztésre épülő családi kisvállalkozás kereteit már a szocialista időszakban elkezdték kialakítani, ezért az ehhez szükséges alapvető eszközök fejlesztése már az 1980-as években megkezdődött. Az öröklött bútorok bizonyos darabjait megőrizték, ezek használata mindennapos. A mindennapi életvezetési stratégiák kiemelt helyisége az 1997-ben elkészült lakóház pincéje. A hálószoba berendezését a hozományba kapott hálószobabútor adja, a centrális elrendezési módnak megfelelően. A szülők az épület felső szintjén csak egy helyiségét használnak, ami egyfajta reprezentációs térnek is tekinthető. A gyermekek a portán található 1908–1910-ben épült lakóházban élnek. A biológiai és a társadalmi szükségleteket kielégítő terek részben különülnek el. A pince egyszerre szolgál konyhaként, nappaliként és mosakodásra kialakított tere miatt „fürdőszobaként”. Itt történik a vendég fogadása, az étkezés és a szieszta is.

A fürdőszoba, az egész ház fűtésére szolgáló vegyes tüzelésű kazán, a nappali, a gyerekszobák, mint specializált életterek jelenlétéből jól látszik, hogy a városiasodás és az egyéni életpálya kiemelt jelentőséggel bírnak életstratégiáikban. Az eszközkészletben csak a rendszerváltást követően figyelhető meg gyökeresebb változás, mely összekapcsolható az állattartásra épülő családi kisvállalkozásban megtermelt javainak piaci értékesítésével, valamint a gyermekek és a szülők közötti generációs különbségekkel.

2. Másodsorban egy olyan pávai életmodellről szeretnék beszélni, melynek tagjai gyerekként átélték a kollektivizálást. A család stratégiáit szintén a mezőgazdaság határozta meg, de az utódoknak már lehetőségük nyílt kilépni ezekből a kötelekekből, és az iparban, a szolgáltatásban helyezkedtek el. Anyagi erőforrásaik lehetővé tették volna a lakások modernizációját, de a szocializációjuk során elsajátított magatartásformák napjainkig meghatározzák mentalitásukat. Az eddig megvizsgált háztartások, a háromosztatú tornácos illetve az „L” alaprajzú épületekben alakultak ki. Ezek alapján feltételezhető, hogy felmenőik között is hatott a polgárosodás, ami abból is kirajzolódik, hogy a tisztaszoba egészen napjainkig meghatározza a lakás térszerkezetét.

Az enteriőrökben az öröklött, helyi vagy zabolai asztalosok által készített bútorok valamint az 1960-as évek végétől megjelenő politúrozott hálószooba- és konyhagarnitúrák uralkodnak. Ezek egy része a tisztaszobában található, tárolóeszközként használják, másik részük pedig a mindennapi munkavégzés során a háztartás szerves részét alkotják. A tisztaszoba megszüntetését még abban az esetben is elvetik, ha több generáció lakik egy épületben. Így az egy helyiséges lakóterhasználat jellemző. A ház bővítése csak akkor tapasztalható, ha a gyerek életvitele fokozatosan eltávolodik szüleiétől.

Specializálódott lakóterek nincsenek, a fürdőszoba előfordulása pedig esetleges. Elsősorban a zománcozott fémeszközök dominálnak az eszközkészletben. Az infrastrukturális ellátottság differenciált, egyes esetekben megtalálható a palackozott gáztűzhely, de alapvetően a lemezkályha meghatározó, az elektromos hálózat viszont minden háztartásban ki van építve. Az elektromos készülékek beszerzésében nem követhető nyomon a háztartásszerkezet egyszerűsítésére törekvés. A rádió és a televízió megvásárlásában elsősorban reprezentációs szándékokat érzékelttem. Összességében elmondható, hogy csoportjukban a korszerűbb lakáskultúra⁴ még nem

⁴ A „korszerű lakáskultúra” kifejezést a későbbiekben magyarázom.

bontakozott ki, s az egyhelyiséges térhasználat egészen napjainkig nyomon követhető. Ebben a társadalmi csoportban figyelhető meg legmarkánsabban, hogy miként fér meg egymás mellett 2 akár 3 generáció bútorkészlete.

3. Harmadsorban a tanítók és az adminisztrációban dolgozókról szövegek. Ők a szüleikhez képest teljesen eltérő életstratégiákat alkalmaztak. A saját háztartás alapítását követően folyamatosan törekedtek lakóterük modernizációjára. Például otthonaikban már megtalálhatóak az 1970-es és 1980-as évekre jellemző garnitúra együttesek. De találunk azokban dohányzóasztalt, különböző foteleket és szekrényeket, heverővel kiegészülő, összecsukható kétszemélyes ágyakat is. A feleségeik által hozományba kapott bútorokat fokozatosan kicserélték vagy gyermekeiknek adták, akik ezeket reprezentációs tárgyként értelmezték napjainkig, vagy segítségükkel saját háztartásukban is ilyen jelentéseket közvetítenek. Ezekben a háztartásokban nagy számmal jelennek meg az 1968 után a tárgyalkotásban testet öltött neofolklorizmus: pl. faragott lámpák, állványok, fogasok és könyvespolcok. Háztartásaikban meghatározók az orosz (moldáv) és a cigány kereskedőktől még az 1980-as években vásárolt edénykészletek, zománcozott eszközök. Az eredeti funkciójukat elvesztett fa, vessző és kerámia eszközöket tudatosan nem selejtezték ki, mivel azokat elsősorban dísz tárgyként használják napjainkig. Az elektromos, tömegkommunikációs és háztartási eszközök adaptációja, azok kezdeti megjelenésétől tapasztalható házaikban. A nappali, gyerekszoba és a hálószoba kialakulása, olykor a teljes infrastrukturális ellátottság, mind korszerűbb lakáskultúra megjelenését és kialakulását jelzik.

Kiemelem, hogy modern lakáskultúráról csak akkor beszélhetünk, ha a családi ház belső tereit funkcionális szempontból egyértelműen szétválasztják, s azokban egyértelműen bekövetkezik a bútordarabok specializálódása.

Következtetések és irányok

A 19. század végén, a századfordulón elkezdődő polgárosodás, az 1920–1940 közötti időszakban tovább folytatódott, de intenzitása csökkent. 1940-től 1944-ig Budapest szintén megpróbált lendületet adni Székelyföld ipari és mezőgazdasági fejlődésének. A szocializmus jegyében végbenő modernizáció az 1950-es évek végétől vette kezdetét, melynek köszönhetően az 1960-as évek elejétől az 1970-es évek végéig megjelenik a

lakosság számára az egyéni felhalmozás lehetősége (Gagyí 2005). A pávai lakosság kényszerű stratégiaváltásainak következtében, társadalmi- és gazdasági kapcsolataikat alapjában véve át kellett rendezniük. Erőforrásaikat elsősorban létfenntartásuk biztosítására használják, s jövedelmük jelentős részét napjainkban is erre fordítják.

A terek szegmentálásából, specializációjából, a bútordarabok folyamatos korszerűsödéséből adódó fejlett lakáskultúra (Miklós 2007: 659), a bemutatott háztartások esetében egyetlen bemutatott csoportnál sem figyelhető. Azonban két esetben már tapasztalható, hogy a fejlődés abba az irányba mutat, és ez a tendencia még napjainkban is folytatódik, kiteljesedik.

Pávai terepkutatásaim azt sugalmazzák, hogy 1945 és 1989 között a lakásbelső eszközkészletében mélyebb változás nem következett be. A második világháborút követő évtizedekben ugyan differenciálódott az itt élő családok háztartása, otthona. Fokozatosan új életmodelleket követtek, amelyek elsősorban a lakóterek funkcionális széttagolódásában, speciális bútordarabjaiban, azok használatában és az újonnan megjelenő gépek, eszközök megvásárlásában figyelhető meg.

Szakirodalom

BARTHA Károly

é. n. *Páva története*. Kézirat, Szócsné Gazda Enikő tulajdona.

BARTOS Jenő

1996 *Zabola és környékének története*. Tapolca–Zabola

GAGYI József

2005 A szocialista modernizáció kezdetei Románia egy elmaradott régiójában. Hatalom, szakértelem, átalakulás. In: BÁRDI Nándor (szerk.): *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 445–476.

2006 Szocialista modernizáció Romániában az ötvenes–hatvanas években. In: KOVÁCS KISS Gyöngyi (szerk.): *Történelmünk a Kárpát-medencében (1926–1956–2006)*. Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 185–196.

KOZMA Ferencz

1879 *A Székelyföld közgazdasági és közművelődési állapota*. Franklin Társulat Nyomdája, Budapest.

MIKLÓS Zoltán

2007 Lakáskultúra-váltás a sóvidéki Korondon. In: KINDA István (főszerk.): *Acta Siculica*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 657–676.

NAGY Katalin, S.

1987 *Lakberendezési szokások*. Magvető Kiadó, Budapest–Dabas.

POZSONY Ferenc

2010 Orbaiszéki települések társadalmának változása. In: KINDA István (főszerk.): *Acta Siculica*. Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy, 535–564.

SEPSISZÉKI NAGY Balázs

1998 *Székelyföld falvai a XX. század végén*. Nap Kiadó, Budapest.

VALUCH Tibor

2005 *Magyarország társadalomtörténete a XX század második felében*. Osiris Kiadó, Budapest.

Képek

1. kép. Háromosztatú tornácos lakóház Zabolán

2. kép. Háromosztatú tornácos lakóház Páván

3. kép. Háromosztatú lakóház Páván

4. kép. Korábban valószínűleg sarokereszű épület, átalakítás után

5. kép. Egy „helyi vállalkozó” csoportba sorolt család csűrpajtája

6. kép. Egy 1908–1910 körül épült háromsztatú lakóház,
egy „helyi vállalkozó” család portáján

7. kép. Felújítás alatt álló kockaház,
egy „helyi vállalkozó” család portáján

8. kép. „Vetett ágy”, a feleség által 2010-ben szőtt szőnyegekkel,
hímzett párnákkal egy pávai tanító család szobájában

9. kép. Utcára néző, mindennapi használaton kívüli szoba egy tanító családnál. Az asztalon a neofolklorizmus jegyében készült faragások

10. kép. Lámpa egy tanító család lakásában

11. kép. Lemezkályha egy tanító család konyhájában

12. kép. Egy 2. csoporthoz tartozó család gazdasági épületei

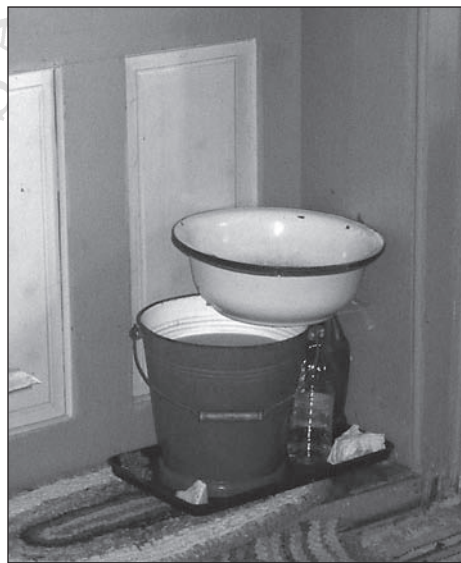
13. kép. A párhuzamos szobaberendezés analógiája. Ablak alatt kanapé a ruhák tárolására, egy 2. csoporthoz tartozó család konyhájában

14. kép. Lemezkályha egy 2. csoporthoz tartozó család konyhájában

15. kép. A „helyi vállalkozó” család portáján, az 1990-es években épült kemence, pityókafőző üst és sajtűstölő

16. kép. A mindennapi tisztálkodásra szolgáló tárgyak, egy 2. csoporthoz tartozó család házában. „Fürdőszoba” az utcára néző szoba bejárati ajtajában

17. kép. Egy háromsztrató ház középso helyi ségében
kialakított lakótérben található televízió

18. kép. A 3. életmodellhez tartozó enteriőrben található öröklött ágy.
A ház jelenleg hétvégi házként funkcionál

19. kép. 1930-as években készült bútorgarnitúra, a tisztaszobaként berendezett lakótérben. A ház jelenleg hétvégi házként funkcionál, de a helyiséget akkor sem használják, ha a család a településen van

20. kép. „L” alaprajzú épület

21. kép. Az „L” alaprajzú épülethez tartozó gazdasági épületek

22. kép. A 2. életmodellhez tartozó lakásbelső. Egy helyiségben van jelen a lemezkályha és a gáztűzhely